

professor

Maarifa HACIYEVA

"İçimdəki sızı" əsərinin müəllifinə

Türkiyənin İğdır şəhərinin Ağaver kəndində anadan olmuş Ziya Zakir Acar 20 kitabın, o cümlədən "Can Araz", "Araz Türk Cümhuriyeti", "İçimdəki sızı", "Şiirlərdə İğdir", "Sürmeli Çukurunda İğdir", "İğdir Halk Türküleri", "Ayazlı bir gece" kimi araşdırma və çox sayda bədii əsərlər müəllifidir. Ankarada Eğitim Enstitüsünü (Müəllimlər İnstitutu) bitirən, məsləkini şərəflə daşıyaraq Türkiyənin bir çox şəhərlərində müəllimlik edən, təhsil idarələrində müdir kimi çalışan Ziya Zakir Acar hal-hazırda İğdir şəhərində fəaliyyət göstərən İğdir-Azərbaycan Dil, Tarix və Kültür Birliyini və Dəstəkləmə Dərnəyinin rəhbəridir.

Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri ilə bağlı bir çox konfransların təşəbbüsçüsü və iştirakçısı olan Ziya bəy 2020-ci il 21 fevralda Xocalı soyqırımını ilə bağlı konfransın da İğdir şəhərində keçirilməsinin təşəbbüsçüsü və təşkilatçısı oldu.

Ziya Acarın 2013-cü ildə Ankarada nəşr olunan "Can Araz" kitabı Araz hövzəsi və çevrəsinin qısa tarixi, Arazın baş aldığı və töküldüyü yerlər, Arazın o tayı, bu tayı haqqında tarixi və elmi həqiqətlərlə bağlı Araz çayının tarixi coğrafiyası haqqında oxucunu məlumatlandırır.

Müəllif kitabı yazdığı "Ön söz"də Arazı belə tarixləşdirir: "Arxeoloji baxımdan dünyanın ən zəngin bölgələrindən biridir. Araz çayı cənnətdən doğulduğuna inanılan dörd çaydan biridir. Araz hövzəsinin ən qədim sakinləri türklərdir".

Araz həm də Azərbaycan adlı qədim bir məmləkəti yarıya bölən, 1813-cü ildə Azərbaycanın o tayını, bu tayını işğal edən İran və Rusiyaya nifrətlə gah təlatümlü, gah da təlaşla axmaqda davam edən çaydır.

*Araz gəlir daş ilə,
Suyu qalxar baş ilə,
Öncələr dupduruydu,
Bulandı göz yaşıyla.*

Başqa bir bayatıda isə xalq Arazı belə poetikləşdirir:

*Araz, Araz, daş Araz,
Çalxan Araz, daş Araz,*

*Tən bölünçə Vətəni,
Quruyaydın kaş, Araz.*

"Can Araz" kitabının müəllifinin 2020-ci il 21 fevralda İğdirə keçirilən Xocalı faciəsi ilə əlaqədar konfransda mənə verdiyi kitablardan biri "İçimdəki sızı"dır. İki hekayənin yer aldığı ("İçimdəki sızı" və "Ayazlı bir gece") "İçimdəki sızı" kitabı yaxın keçmişimizdə ermənilərin Azərbaycana aid Göyçə mahalının türk torpaqlarına sahib olmaq üçün Araz qırağındakı kəndlərdə törətdikləri bəhşiliklərin bədii əksidir.

"İçimdəki sızı" hekayəsində Araz çayının kənarında yamyaşıl gözəlliklərlə Canfida kəndinin türk əhalisinə erməni soyqırımından, erməni rəzalətindən danışılır.

Hekayədə erməni nanəcibliyinin, ağgözlüyünün, erməni nadürrüstlüyünün törətdiyi bir tarixi həqiqət tarixdə yaşayan insanların dilindən nəql olunmuşdur. Hekayənin sonunda müəllif yazır: "Bu hekayə ermənilərin işgəncə və soyqırımına uğramış ailələrdən yalnız birinin əhvalatıdır. Hadisənin qəhrəmanı Mehmet Erivanlı, Amasiyanın Suluova ilçesinde yaşayırdı və 1979-cu ilin 16 oktyabrında dünyasını dəyişdi. Əmisi oğlu Musa Acar isə İğdir Ağaver kəndində yaşayırdı və 2003-cü ilin 17 mayında dünyasını dəyişdi. Uşaqları və nəvələri hələ həmin kənddə yaşamaqdadır" (səh. 27). Bu qeyddən də anlaşılır ki, hekayənin müəllifi əsərin qəhrəmanları ilə canlı təmasda olmuş, onların söylədiklərini qələminin dili ilə ifadə etmişdir.

Mütəxəssislər öz mədəniyyəti, bazar yerləri, karvansaraları, bağçaları ilə qədim Azərbaycan şəhəri olan İrəvanın bugünkü erməni və hətta paytaxt şəhərinə çevrilməsi haqqında tarixi məlumatlara dayanan bəhşiliklər verməkdədir. Soyadı ilə doğulduğu Rəvan, İrəvan şəhərinin adı daşıyan Məhmət İrəvanlının dilindən nəql edilən hekayədə bu gün Ermənistan adlanan türk torpaqlarının içərisindəki türk kəndlərinin geyim, əşya adlarının, türklərə xas yemək, dağ, daş adlarının adı çəkilir. Əsərin müəllifi bu etnik xüsusiyyəti söyləyicinin dilin-

dən eşitdiyi kimi qələmə alır. Hamıya məlumdur ki, bu gün Ermənistan sərhədləri içərisində qalan Göyçə mahalındakı Erivan şəhərinin və işğala uğramış, türk torpaqlarının adları dəyişdirilib və ya erməniləşib. O cümlədən, "İçimdəki sızı" və "Ayazlı bir gecə" hekayələrindəki qədim türk kəndləri Canfida, İğdöli, Hacıbayram, Çırdugulu, Şahvarid və onlarla kənd adları eləcə də tarixi xəritələrdə "Göyçə gölü" adlanan göl "Sevan" şəklində "Ağrı" dağının Ermənistan tərəflərində "Ararat" kimi dəyişməsi acısını "İçimdəki sızı" hekayəsinin sonunda Məhmətin əmisi oğlu Musa ilə görüşündən aldığı təəssüratla bağlı aşağıdakı cümlələrdə də hiss edirik: "Ertəsi gün Araz çayının kənarına getdik. Qarşı tərəfdə İğdöli, Canfida kəndlərinə, doğulub böyüdüyümüz yerlərə həsrətlə baxdım. Anam Gülistan və bacım Əminədən son ayrıldığı yerdə getdim. Onlardan necə ayrıldım, onlara nələr oldu düşüncələri ilə gözlərimdən yaşlar süzülürdü".

Eyni olmasa da, bənzər hissləri mən də 2018-ci ilin iyulunda İrana ilhaq olunan Azərbaycan torpaqlarına, bu torpaqların həsrət körpüsü Xudafərinə səyahətimdə yaşadım. Azərbaycanın fars və rus işğalçıları tərəfindən Araz çayı boyunca ikiyə bölünməsinə yaranan Həsərət körpüsü - Xudafərin körpüsü, yanında da Sınq körpüsü Sovet Rusiyasına arxalanan vəhşi kölə ermənilərin Azərbaycanın elə XX əsrin sonlarında işğal edərək talayıb sonra yandırdıqları Dirili, Qumlaq kəndləri. Elə Arazın İrana ilhaq olunmuş Arazın bu tayından - Xudafərinə ermənilərin yandırdıqları kəndlərimiz aşiq-aydın görünürdü. Yandırılmış və talan edilmiş Qumlaq kəndi, Diridag ətkələrindəki Dirili kəndi göz dağı kimi mənə baxır, ürəyimə qılınc kimi soxulur, erməni bəhşiliyinə nifrətimi birə-beş artırır. Elə mənim nifrət dolu göz yaşlarım da Məhmətin göz yaşları kimiydi.

Mən bu ürək parçalayan hekayəni türkiyə türkçəsindən Azərbaycan türkçəsinə axtararkən bir yerdə olan hadisəni olduğu kimi yazmağa əlim gəlmədi. Hekayənin baş qəhrəmanı Məhmətin başına gələn hadisələrdən biri də odur ki, o, heyvanlarına çobanlıq etdiyi, zülm gördüyü, müsəlman kəndlərindən talan etdiyi əşyaları belə bazarda Məhmətin əli ilə satdıran cani Naço-nun evindən qaça bilir. Çünki Naço, necə deyirlər, Allahın bəlasına gəlmişdi. Ailəsi ölməyən bir xəstəliyə tutulmuşdu. Bir həftə içində oğlu, anası və arvadı ölmüşdü, başının hayında idi. Fürsətdən istifadə edən Məhmət qaçır. Naço onu heç axtarmır da. Bu yerdə Müqəddəs "Qurani-Kərim"dən bir hədisi xatırladım: "...Onlar bir hiylə işlətdilər. Allah da bu hiylənin cavabını verdi. Allah hiyləyə cavab verənin ən yaxışısıdır".

Məncə, rus yazıçısı A.S.Puşkin bu gün yaşasaydı, bəlkə yenə də qoca bir dağlının dilindən söylədiyi "tı ne çeçenəü, tı rab, tı armenin" ifadəsini bir daha kəskin şəkildə təkrar edərdi, deyərək erməni xislətini bəyan edərdi. "Sən mənim oğlum deyilsən, ermən deyilsən, sən qorxaq köləsən, ermənisen".

"İçimdəki sızı" kitabındakı "Ayazlı bir gecə" adlı ikinci hekayədə yenə namərd və nankor erməni qaniçonlarının tarixi qan-yaddaşımızı oyadan bir hekayəsidir. Bu hekayədə də Məhərrəm, onun qaragözlü həyat yoldaşı Fatmanın, onların iki gün əvvəl dünyaya göz açdığı körpə Umudlarının acı taleyindən söhbət açılır.